

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

КОЛОМІНСЬКІ ЧИТАННЯ

*Матеріали Першого Міжнародного наукового форуму,
присвяченого пам'яті доктора психологічних наук, професора
Наума Львовича Коломінського
м. Київ, МАУП, 28 березня 2007 р.*

Київ 2007

ББК 88.5я43
К61

Редакційна колегія:

Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — головний редактор
Коломінська І. А., канд. пед. наук, доц. — заступник головного редактора
Туриніна О. Л., канд. психол. наук, проф. — відповідальний редактор

Відповідальний редактор за випуск В. М. Чирков
(видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”)

Коломінські читання: Матеріали Першого Міжнар. наук. форуму,
К61 присвяч. пам’яті д-ра психол. наук, проф. Н. Л. Коломінського, м. Київ,
МАУП, 28 берез. 2007 р. / Редкол.: М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. —
К.: МАУП, 2007. — 372 с. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-824-9

У пропонованому збірнику публікуються статті науковців, в яких досліджується широке коло проблем соціальної психології, психології управління та організаційної психології.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток психологічної науки в Україні.

ББК 88.5я43

ISBN 978-966-608-824-9

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2007

Слободяник Г. І. Критерії рівнів адаптованості студентів до навчання (на прикладі медичного вищого закладу)	247	соціально-психологічних особливостей особистості студента	307
Соломка Т. М. Соціально-психологічні особливості самоактуалізації студентів у навчально-професійній діяльності	255	Словік О. М. Наукова спадщина Н. Л. Коломінського у дослідженні міжособистісної взаємодії у студентській групі	313
Чижевський С. О. Психологічні особливості вдосконалення стилю керівництва військовим колективом	267	Волосович Н. В. Реалізація наукових підходів Н. Л. Коломінського в оптимізації соціально-психологічного клімату комерційної організації	319
Блохіна І. О. Етичні атитюди керівника вищого навчального закладу як чинник оптимізації організаційної культури	276	Кононець М. О. Соціально-психологічні детермінанти дотримання етичних норм суб'єктами підприємницької діяльності	327
Варлакова Є. О. Способи вирішення конфліктів між викладачем і студентами	283	Федченко В. А. Психологические особенности развития профессионального мышления будущих авиационных специалистов	333
Чупріна М. О. Особистість як носій організаційної культури	288	Підлісний Ю. А. Соціально-психологічні фактори розвитку агресивної поведінки військовослужбовців	337
Рубан В. В. Проблематика комунікативної компетентності керівника закладу освіти у науковій парадигмі Н. Л. Коломінського	295	Кваша О. Р. Про відповідальність як важливий чинник успішного керівництва в галузі освіти з погляду Н. Л. Коломінського	342
Максименко О. О. Психологічні умови формування екологічної культури старшокласників	299	Омельчук В. В. Розвиток і функціонування освіти в єдиному гуманітарному просторі України	346
Тимчак О. М. Вплив наукових поглядів Н. Л. Коломінського на дослідження			

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Коломінські читання — I, 2007, 337–341

Розглянуто основні детермінанти розвитку агресивної поведінки військовослужбовців: винагорода за агресію (схвалення тих, хто виховує, винагорода, отримана від товаришів по службі, негативне підкріплення, страждання і/або невдачі (поразки) жертви як підкріплення агресії); несприятливі умови, створювані батьками (дурна (жорстока) поведінка батьків із синами-військовослужбовцями часто буває генералізованою); несприятливі умови, створювані офіцерами (сувора дисципліна, непослідовність у застосуванні виховних впливів, пояснення покарання, деякі характеристики ефективного покарання).

Деякі з військовослужбовців, які схильні до насильства, можуть бути агресивними впродовж всієї служби, тому що одержують винагороду за свою агресивну поведінку. Вони часто атакували інших військовослужбовців (по суті, “практикувалися” в цьому), і виявлялося, що агресивна поведінка кожен раз приносить їм якусь винагороду, тобто окупається.

Винагороди можуть впливати на поведінку двома способами:

- 1) виконувати роль мотиву, що спонукає до дії;
- 2) слугувати як закріплюючий фактор, що є підтримкою певного типу поведінки.

У першому випадку військовослужбовець передбачає задоволення, що буде переживати, одержавши винагороду, і це спонукає його робити

те, що, на його думку, необхідно для одержання бажаного результату.

Отримання насолоди від застосування агресії можна розцінювати як інструментальну агресію.

Інструментальна агресія — агресивні дії, що засвоєні в результаті навчання; агресія, засвоєна в результаті підкріплення відповідних реакцій; агресивна дія, що є засобом досягнення якоїсь іншої мети, наприклад, відштовхування когось убік для того, щоб швидше вийти з команди [7].

Як підкріплення винагорода сприяє більш або менш беззвітному засвоєнню агресивних реакцій на визначені види ситуацій і, таким чином, підвищує ймовірність того, що агресивна поведінка буде повторюватися.

Винагорода може справляти і більш широкий вплив. У військово-

службовця може виробитися генералізоване агресивне реагування, якщо він щораз отримує винагороду за агресивну поведінку. Військовослужбовець не прагне перетворитися в задирку або хулігана, а тільки хоче бути “справжнім чоловіком”, який може постояти за себе і не дозволяти іншим командувати тобою. Однак заохочення, які він отримує, діючи агресивно, закріплюються й проявляються у тих випадках, коли на військовослужбовця не нападали. Насправді винагороди можуть підсилювати не тільки навмисні дії, а й також інші тенденції того ж загального характеру.

Друзі і знайомі відіграють велику роль у формуванні агресивної поведінки, вони навчають військовослужбовця, як діяти в певних ситуаціях, слугуючи для нього моделями для наслідування і винагороджуючи прийняттям або явним схваленням, коли ті поведуться так, як ці люди вважають правильним.

Немає нічого дивного в тому, що військовослужбовці особливо вразливі до впливу однолітків. Прагнучи бути визнаними в новому середовищі, вони часто шукають компанії інших військовослужбовців, які могли б їх оцінити. Таке прагнення ще сильніше виявляється у тих військовослужбовців, які схильні часто затівати бійки з товаришами по службі. Задиркуватість та агресивність цих вояк може відштовхувати більшість їхніх однолітків, але найчастіше вони знаходять собі друзів — інших агресивних військовослужбовців і підтримують один одного.

Спілкування і дії, що спільно починаються, зміцнюють їхні загальні інтереси й установки і підсилюють прояви девіантної поведінки. Ці дружні стосунки можуть сприяти конфліктам, що виникають з офіцерами, сержантами і товаришами по службі.

Будучи індивідуально відносно неспроможними, зібравшись разом, агресивні військовослужбовці можуть загрожувати дисципліні в підрозділі. Офіцери робили б правильно, якби при будь-якій можливості розформували подібні групи.

Якби не були природа та умови агресивної поведінки, але переконання в бажаності такої поведінки при певних обставинах відіграє як роль мотиву, що спонукає до агресії, так і слугує підкріплюючим фактором. Військовослужбовці, які поділяють подібне переконання, мотивовані керуватися кодексом поведінки і, як наслідок, демонструють готовність до насильницької агресії, якщо вважають, що ставиться під сумнів їх “честь” (або образ “я”, чи ідентичність). “Практикуючи” агресію, вони одержують бажане схвалення інших членів групи, отже, їхня поведінка винагороджується, що, у свою чергу, підвищує шанси повторення подібних дій знову і знову.

Агресія, яку проявляє військовослужбовець, найчастіше є реакцією на неприємний стан справ. Особливо сильно військовослужбовець реагує у випадку, коли хтось розлютить його. Дуже часто в таких випадках він накидається на цю людину, щоб припинити її дратівний вплив. Більш того, дії агресора часто спрямовані на припинення дратівної поведінки жертви. Наприклад, військовослужбовець, якого дразнить одноліток, розлючується і кидається на нього з кулаками. Якщо в результаті одноліток перестає дразнити військовослужбовця, зміна його поведінки стає винагородою. Використовуючи мову психології, можна сказати, що агресивна поведінка військовослужбовця отримала негативне підкріплення, тому що його дія привела до рятунку від неприємного (негативного) стану справ.

У більшості випадків агресії, що проявляється військовослужбовцями в колективі, одержується негативне підкріплення. Усі військовослужбовці одержують подібного роду підкріплення, але найбільш агресивні військовослужбовці особливо часто відчують, що така їхня поведінка принесе їм бажані винагороди. Оскільки більшість людей не вміють контролювати свої дії, ці військовослужбовці досить успішно використовують агресію для досягнення своїх цілей.

Ще один вид поведінки жертви також приносить винагороду агресорів: прояв нею страждання (болю) або зазнання нею поразки. Військовослужбовці, які переживають негативні емоції, часто прагнуть заподіяти шкоду комусь іншому та отримують задоволення від того, що жертва їхньої агресії страждає. Тому особливо важливим є те, що інформація про заподіяні жертві страждання може підкріплювати тип поведінки.

Якщо негативні умови, які створюються батьками, викликають неприємні почуття, що породжують агресію, то цілком може бути, що у військовослужбовців, які часто зазнавали негативного впливу ще до підліткового віку, поступово розвиваються сильно виражені нахили до агресивної поведінки. Такі військовослужбовці можуть стати емоційно реактивними агресорами. Для них характерні часті прояви гніву. Вони в люті накидаються на тих, хто викликає їхнє роздратування.

Дуже часто агресивну поведінку можуть викликати дії сержантського та офіцерського складу. Негативні ефекти, що пояснюються застосуванням офіцерами покарань, насправді можуть бути зумовлені, хоча б частково, не покаранням як таким, а швидше непослідовністю, відсутністю вибіркової, зайве суворим або

нерозумним покаранням. Важливо враховувати також розбіжності між емоційною агресивністю і добре контрольованим використанням покарань. Не всі стверджувальні методи влади подібні один одному.

При відповідних обставинах офіцери можуть ефективно використовувати дисциплінарні покарання у вихованні військовослужбовців, не викликаючи в них стійкої тенденції до агресивності. Не кожне покарання обов'язково стає кроком у розвитку агресивної поведінки.

У частинах офіцери не реагують однаково на порушення статутів Збройних сил України. Очевидно, офіцери перебувають у стані конфлікту або один з офіцерів грає значно більшу роль, ніж інший. Якби не були причини розбіжностей між офіцерами, але вони також сприяють розвитку антисоціальних тенденцій.

Офіцери повинні точно визначити, чому військовослужбовці, для своєї ж користі, зобов'язані виконувати правила статутів. Більше того, якщо правила порушуються, офіцери повинні переконатися, що військовослужбовці зрозуміли, що вчинили неправильно. Передусім потрібно відзначити, що дуже важливе значення має офіцерська поведінка. Стандарти поведінки повинні затверджуватися скоріше "психологічно", ніж фізичною силою. Офіцери повинні не тільки пояснювати свої дії (чому вони вчиняють так, а не інакше), а й ясно і послідовно виражати несхвалення у кожному разі порушення військовослужбовцями правил, наприклад, шляхом позбавлення якихось привілеїв.

Покарання може бути ефективним, якщо (крім того, що воно застосовується послідовно, йому дається пояснення):

- покарання правильно розподіляються у часі;

- військовослужбовцям пропонується альтернативний спосіб дій;
- самооцінка військовослужбовців досить адекватна.

Припустимо, військовослужбовець намагається вибігти на вулицю через дорогу до ларька, незважаючи на те, що офіцери вже неодноразово пояснювали, що це порушення дисципліни. У подібній ситуації покарання може бути ефективним і не спричинити неpotрібної агресивної реакції за умови правильного його застосування. Це значить, що офіцер, наприклад, повинен покарати військовослужбовця відразу ж після того, як він порушить заборону, але при цьому на території частини має бути буфет.

Для розгляду психологічних умов виникнення і розвитку агресивної поведінки військовослужбовців були застосовані тестові методики.

Для з'ясування особливостей психологічних чинників агресивних проявів військовослужбовцями строкової служби відповідно до кореляційного аналізу Спірмена ми встановили наступні значущі позитивні зв'язки: фізичної агресії з негативізмом, з вербальною агресією, з екстраверсією.

Отже, особи, схильні до використання фізичної агресії, у свою чергу, характеризуються наявністю негативізму, екстраверсією, схильністю до вербальної агресії.

Згідно з кореляційним аналізом Спірмена, нами встановлені значущі позитивні зв'язки непрямої агресії з роздратованістю.

Таким чином, особи, схильні до використання непрямої агресії, характеризуються наявністю схильності до роздратованості.

Згідно з кореляційним аналізом Спірмена, нами встановлені значущі

позитивні зв'язки вербальної агресії з екстраверсією, з фізичною агресією, з негативізмом, із ситуативною тривогою.

Це свідчить про те, що чим більше виражені показники фізичної агресії, негативізму і ситуативної тривоги, тим більше особистість схильна до вербальної агресії.

Отже, з результатів дослідження бачимо, що агресивні прояви залежать від особистісних властивостей.

Література

1. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль. — СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 512 с.
2. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психодиагностике. — СПб.: Питерком, 1999. — 528 с.
3. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. — СПб.: Питер, 1998. — 336 с.
4. Бююль А., Цефел П. SPSS: искусство обработки информации. Анализ статистических данных и восстановление скрытых закономерностей. — СПб.: ООО "ДиасофтЮП", 2002. — 608 с.
5. Лоренц К. Агрессия (так называемое "зло"). — М., 1994. — 269 с.
6. Сельченко К. В. Психология человеческой агрессивности. — Минск, 1999. — 656 с.
7. Bandura A. Aggression: A social learning analysis. Englewood Cliffs. — N. J.: Prentice Hall.
8. Cairns R. B., Cairns B. D. Predicting aggressive patterns in girls and boys: A developmental study // Aggressive Behavior, p. 279.
9. Cummings E. M., Lanotti R. J., Zahn-Waxler C. Influence of conflict between on the emotions and aggression of young adults // Developmental Psychology, p. 599.

На розвиток агресивної поведінки здебільше впливають такі перемінні, як погане виховання дітей своїми батьками, вплив якогось фактора, який на даний момент відіграє важливу роль в житті військовослужбовця, винагорода за агресивні дії, винагорода від товаришів по службі, реакція жертви на агресію (агресор отримує задоволення від страху жертви), неправильне застосування покарання сержантським та офіцерським складом.

На развитие агрессивного поведения в основном влияют такие переменные, как плохое воспитание детей своими родителями, влияние какого-либо фактора, который на данный момент играет важную роль в жизни военнослужащего, вознаграждение за агрессивные действия, вознаграждение от сослуживцев, реакция жертвы на агрессию (агрессор получает удовлетворение от страха жертвы), неправильное применение наказания сержантским и офицерским составом.

In such a way, in general on the development of the aggressive behaviour influence such changes as: the bad upbringing of children by their parents, the influence of any factor which plays an important part in the life of a militaryman in the present instance, the reward from the militarymen, the reaction of a sacrifice on the aggression (an aggressor receive a pleasure from the fear of the sacrifice), the wrong application of the punishment by the sergeant and by the officer of the complement.